

The background is a solid yellow color. Overlaid on this are several thin, black dashed lines that meander across the page, creating a sense of a winding path. Scattered throughout the background are various line-art illustrations in black. These include: a pair of headphones in the top left; a small tent in the middle left; a group of three people standing in the top center; a stack of books in the top center; a person sitting on the ground reading in the top right; a sweater in the middle right; a person sitting on a chair reading in the middle right; a smartphone in the middle right; a person lying on the ground in the bottom center; a reindeer in the bottom center; a thermos in the bottom center; a pot with a spoon in the bottom right; and several stylized evergreen trees. The title 'NYA STIGAR' is written in large, white, sans-serif capital letters. The letter 'N' has a decorative vertical line on its left side, and the letter 'I' has a decorative vertical line on its right side. Below the title, the subtitle 'EN GUIDE TILL SAMISK BIBLIOTEKSVERKSAMHET' is written in smaller, black, sans-serif capital letters.

NYA STIGAR

**EN GUIDE TILL SAMISK
BIBLIOTEKSVERKSAMHET**

FÖRDJUPNING

Nya stigar

På vår webbplats finns användbara resurser och material för att fördjupa ditt arbete. Här hittar du:

- Resurser och verktyg
- Material för utskrift
- Kontakter och nätverk
- Inspiration från andra bibliotek

Besök webbplatsen:

bibliotek.sametinget.se

Kontakta oss för personlig vägledning:

bibliotek@sametinget.se

SAMERNAS BIBLIOTEK

SAMERNAS BIBLIOTEK

© Samernas bibliotek

Första utgåva 2024

Utgiven av Sámediggi/Sametinget, Jokkmokk 2024

Författare: Hanna Karolina Schimmer

Grafisk design, omslag och illustration: Geektown kommunikationsbyrå

Tryckt av Lule Grafiska

ISBN 978-91-989431-0-8

NYA STIGAR

**EN GUIDE TILL SAMISK
BIBLIOTEKSVERKSAMHET**

Innehåll

Förord	7
En grund	8
Samer ett urfolk.....	9
Lagar och förordningar.....	10
Olika biblioteks förutsättningar.....	11
Strategisk planering, chefer, styrdokument	13
De samiska språken.....	14
Språksituationen i Sverige.....	15
Språkrevitalisering.....	15
Språkspärr.....	16
Korta fakta om samiska språk.....	16
De samiska språkområdena	17
Alfabetet på de olika samiska språken.....	18
Samiska skriftspråk - ortografier	19
Vilket samiskt språk?.....	20
Samisk litteratur och berättartradition.....	22
Vad är samisk litteratur?.....	23
Muntlig berättartradition	23
Att jojka	24
Duodji.....	26
De skrivna orden.....	27

Medier	28
Vad ska vi ha?	29
Ska vi gallra? Hur?	29
Kolonial litteratur - "Bruna böcker"	31
Medieförsörjning och inköp	32
Omvärldsbevakning	32
Tips för omvärldsbevakning	33
Relationsskapande	34
Samers relation till bibliotek	35
Känn din plats	36
Samråd, eldsjälar, arvodering	36
Relationsskapande genom programverksamhet	37
Vad kan vi göra? Konkreta tips till verksamheten	38
Intern fortbildning	39
Språk- och läsfrämjande	39
Tips för språk- och läsfrämjande	40
Synliggörande	40
Folkbildande uppdrag	41
Avslutning	43

Nya stigar: En guide till samisk biblioteksverksamhet

Förord

Vi kallar den här boken “Nya stigar”. Boken vill vara en guide på de nya färdvägar som folkbiblioteken behöver upptäcka för att kunna gå framåt i sitt arbete med samisk biblioteksverksamhet. Kanske kan vägen verka snårig, krävande och ibland skrämmande. Därför är guiden utformad för att vara en praktisk och användbar resurs med konkreta verktyg och strategier i arbetet med den prioriterade målgruppen urfolket samer. Boken är din följeslagare på vägen mot en bättre samisk biblioteksverksamhet.

Minsta lilla förbättring spelar roll, oavsett hur liten den än må vara. Varje steg för att främja samiska språk, kultur och identitet på bibliotek gör skillnad för de människor som berörs.

Samernas bibliotek och resursbibliotek för samiska

Bibliotekskonsulent, Hanna Karolina Schimmer

SAMERNAS BIBLIOTEK

I det första kapitlet får du en grund för att förstå samernas situation i samhället, bibliotekens ansvar och hur kolonisation och lagstiftning påverkar urfolket. Du får också veta hur planering och ledarskap kan stötta samisk inkludering och erbjuda relevanta resurser för samiska användare.

Samer ett urfolk

En del tror att urfolk skulle betyda det folk som var först på platsen, men det stämmer inte. FN:s definition av urfolk är ett folk som har en långvarig historisk närvaro och koppling till ett specifikt område före nationens etablering eller kolonisation. Deras identitet och kultur är nära förknippade med sitt territorium och karakteriseras ofta av unika språk, traditioner och levnadssätt. Samerna är ett urfolk i Sverige, med en lång historia och stark koppling till området Sápmi, som sträcker sig över Sverige, Norge, Finland och Ryssland (se kapitlet om samiska språk för en karta). Samerna har kämpat för erkännande av sina rättigheter som urfolk och för att bevara sin kulturella identitet och livsstil i det moderna samhället.

Sverige har en kolonial historia av olika övergrepp mot samer. Denna historia gör sig påmind än i dag när det gäller osynliggörande av samisk mark, kultur och mänskliga rättigheter.

Till exempel handlar övergreppen om:

- Tvångsförflyttningar
- Rasbiologi
- Assimileringspolitik
- Politisk diskriminering
- Medicinska övergrepp
- Stöld av samisk mark

I FN:s urfolksdeklaration konstateras att urfolk världen över har utsatts för historiska orättvisor, vilket resulterat i att de inte haft samma möjligheter som majoritetsbefolkningen att utöva sina rättigheter och sitt sätt att leva. Huvudtanken med dessa internationella regler är att stater och myndigheter kan behöva vidta särskilda åtgärder för att urfolk ska kunna bevara och utveckla sin kultur och bli jämlika med majoritetsbefolkningen.

Lagar och förordningar

I Sveriges lagstiftning betonas bibliotekens viktiga roll i att tillhandahålla litteratur och resurser på samiska och andra minoritetsspråk. Biblioteken ska erbjuda litteratur och andra resurser på de nationella minoritetsspråken och synliggöra minoriteternas kulturella arv. Bibliotekslagens skrivningar om nationella minoriteter hänger ihop med den övriga lagstiftningen på området. Genom att titta på dessa lagar kan du förstå vilka intentioner som finns.

“Samiska folkets och etniska, språkliga och religiösa minoriteters möjligheter att behålla och utveckla ett eget kultur- och samfundsliv ska främjas.”

1 kap. 2 § Regeringsformen (1974:152)

- **Regeringsformen (1974:152):** erkänner särskilda rättigheter för det samiska folket som ett urfolk.
- **Lagen om nationella minoriteter och minoritetsspråk (2009:724):** skyddar och främjar rättigheterna för nationella minoriteter och deras språk.
- **Språklagen (2009:600):** skyddar det svenska språket samtidigt som den erkänner och stödjer minoritetsspråken.
- **Bibliotekslagen (2013:801):** reglerar offentliga bibliotek och deras ansvar för att tillhandahålla litteratur på olika språk, inklusive minoritetsspråk.

Utöver dessa lagar finns det också internationella konventioner och överenskommelser som påverkar minoritetspolitiken. Några exempel är Europarådets ramkonvention om skydd för nationella minoriteter, FN:s urfolksdeklaration (UNDRIP) och konvention om ursprungsfolk och stamfolk (ILO 169). Dessa lagar och överenskommelser utgör tillsammans grunden för Sveriges minoritetspolitik och syftar till att skydda och främja rättigheterna för landets nationella minoriteter och deras kulturella identitet.

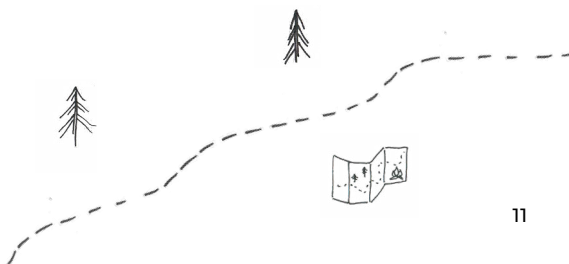
Olika biblioteks förutsättningar

Folkbiblioteken i Sverige är många och variationen är stor. Små bibliotek på landsbygden, stora stadsbibliotek, bibliotek utom och inom Sápmi, alla har olika utmaningar och tillgång till resurser, kompetens och tid.

Begränsade resurser, både ekonomiska och mänskliga, kan göra att det upplevs som svårt att prioritera och tillhandahålla samiskt material och tjänster. Personalen kanske inte heller har tillräcklig kunskap om samisk kultur och språk. Här kan samarbeten mellan bibliotek vara viktigt för att dela kompetens och resurser. Ditt regionbibliotek ska också kunna erbjuda stöd för att främja samverkan och utveckling av biblioteksverksamheten.

Bibliotek i städer har ofta både mer ekonomiska resurser och en större mångfald inom sin personal, vilket kan göra det lättare att tillhandahålla resurser och tjänster för samiska medborgare. Dessa bibliotek kan också ha en större efterfrågan på samisk litteratur och information på grund av en mer varierad och mångkulturell befolkning.

Bibliotek som ligger i Sápmi kan ibland ha lättare att hitta kompetens och samarbetspartners. De har också ett större ansvar att lyfta sin plats samiska historiska och nutida närvaro, men kan tyvärr behöva vara beredda på att möta historiska konflikter och rasistiska uttryck.

ALLA HAR SAMMA UPPGIFT ENLIGT LAGSTIFTNINGEN!

Trots skillnaderna spelar alla en viktig roll genom att erbjuda tillgång till läsning, information och kulturell gemenskap för sina lokalsamhällen.

Bibliotek i områden där samisk närvaro inte är lika stark kan uppleva en begränsad efterfrågan och därför välja att inte prioritera samisk verksamhet. Men här behövs snarare extra ansträngningar för att skapa en samiskt inkluderande miljö och för att tillhandahålla relevant litteratur och information på samiska språk.

Alla har samma uppgift enligt lagstiftningen! Trots skillnaderna spelar alla en viktig roll genom att erbjuda tillgång till läsning, information och kulturell gemenskap för sina lokalsamhällen.

Strategisk planering, chefer, styrdokument

För bibliotekspersonalen kan det ofta kännas svårt att hinna med allt som borde göras. Därför är det viktigt att känna stöd och engagemang från sin ledning så att det skapas tid och möjlighet för ett långsiktigt arbete. Tydliggör avsikterna i styrdokument som biblioteks- och verksamhetsplanen, och se till att alla vet hur prioriteringarna ser ut.

Chefer och ledningen spelar en avgörande roll i att stödja strategisk planering genom att skapa en miljö där det finns tid och resurser för långsiktigt arbete. Förutom att använda styrdokument som biblioteksplaner och verksamhetsplaner för att konkretisera och kommunicera avsikter, är det viktigt att regelbundet ta upp frågor kring prioriteringar av samisk biblioteksverksamhet på APT, planeringsdagar och genom muntliga presentationer. Det är också viktigt att bedöma kunskapsnivån inom organisationen och avsätta tid för kompetensutveckling.

En bra strategisk plan bör innehålla mål och åtgärder för att stödja samisk inkludering och ge tillgång till samiska resurser. För att göra detta är det viktigt att förstå målgruppen och deras behov. Det kan göras genom att hålla samråd, analysera lokala förhållanden och i övrigt rådgöra med samiska representanter. Planen kan ha ett eget avsnitt med exempel på mål och åtgärder, som att öka tillgången till samisk litteratur, ordna kulturella aktiviteter och förbättra bibliotekspersonalens kunskaper för att bättre möta samiska användares behov.

De samiska språken

Det här kapitlet ger dig en överblick över de samiska språken och språksituationen. Du får en genomgång av begrepp som språkrevitalisering, språkspärr och ortografi. För konkreta tips till din verksamhet, se kapitlet “Vad kan vi göra?”

Språksituationen i Sverige

Alla samiska språk är hotade enligt UNESCO. I stora delar av Sápmi sker ett språkbyte där majoritetsspråket tar över. Samiska används mest i hemmet och inte i samhället i övrigt. Många äldre samer har inte lärt sig att läsa eller skriva på sitt modersmål. Språkbytet beror på flera faktorer, såsom trycket från majoritetsspråket och tidigare assimileringspolitik. Att behålla ett minoritetsspråk kräver ansträngningar, och för många kan det kännas övermäktigt om det inte finns ett upplevt värde och hopp för språket.

Det finns dock en positiv trend. Många unga samer vill återta och använda sina förlorade språk. Det finns flera initiativ för språkundervisning, kulturprojekt och digitala resurser, och det ger nytt hopp för samiskans framtid.

Språkrevitalisering

Språkrevitalisering är en långsam process som kräver en samlad ansträngning från olika aktörer. Folkbibliotek spelar en viktig roll som resurs och mötesplats för språkliga aktiviteter och språkstärkande evenemang. Genom att erbjuda material på samiska, programverksamhet och genom att synliggöra språken kan folkbiblioteken bidra till att höja statusen, främja användningen och lärandet av de samiska språken.

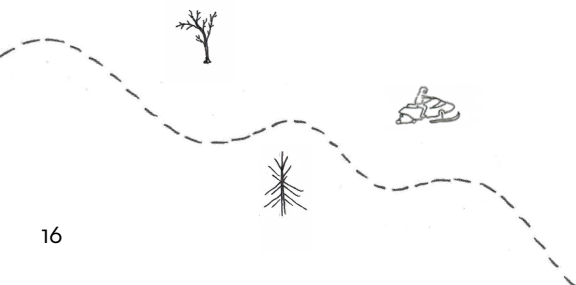
Alla goda krafter behöver arbeta tillsammans för att stödja språkrevitaliseringen och se till att de samiska språken får den uppmärksamhet och resurser de behöver för att blomstra och fortleva. Med många små insatser kan samhället arbeta för att bevara och stärka samiska språk och samisk kultur.

Språkspärr

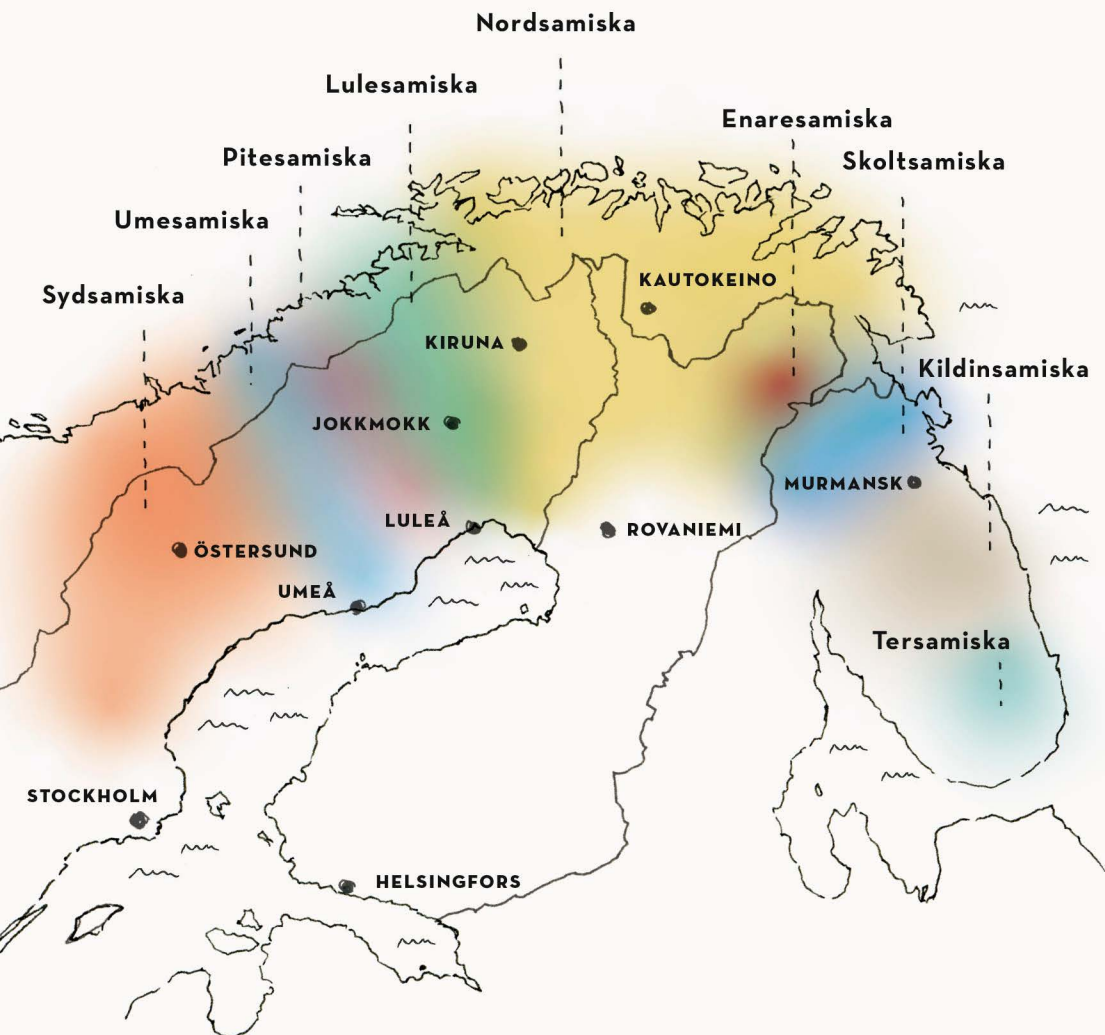
”Språkspärr” beskriver en känsla av osäkerhet eller rädsla som hindrar en person från att använda samiska språket, trots att de har kunskaper i det. Det kan vara en följd av historiska och kulturella faktorer, där samiska språk ofta har marginaliserats eller förtryckts. Osäkerheten kan yttra sig som en ovilja att tala samiska i offentliga sammanhang eller en känsla av otillräcklighet när det gäller att uttrycka sig på språket. För att övervinna denna ”språkspärr” krävs ofta stöd och uppmuntran från samhället samt en trygg och inkluderande miljö där personen kan öva och utveckla sina språkkunskaper utan rädsla för förlägenhet eller kritik.

Korta fakta om samiska språk

Det finns nio olika samiska språk. På svensk sida av Sápmi talas fem språk: Sydsamiska, umesamiska, pitesamiska, lulesamiska och nordsamiska. Skillnaden mellan till exempel sydsamiska och nordsamiska brukar liknas vid skillnaden mellan svenska och färöiska. Mellan mer närliggande samiska språk är skillnaden mindre och talarna kan förstå varandra, ungefär så som svensktalande och norsktalande kan förstå varandra.

DE SAMISKA SPRÅKOMRÅDENA

Kartan visar ungefärliga traditionella områden för samiska språk. Nations- och språkgränser är koloniala konstruktioner, och på grund av tvångsförflyttningar och övrig förflyttning talas språken idag på många platser både i och utanför Sápmi.

Alfabetet på de olika samiska språken

Skoltsamiska

a â b c č 3 ž d đ e f g ģ h i j k ĳ l m n ŋ o õ p r s š t u v z ž å ä

Enaresamiska

a â á b c č d đ e f g h i j k l m n ŋ o p r s š t u v y z ž ä

Nordsamiska

a á b c č d đ e f g h i j k l m n ŋ o p r s š t t̥ u v z ž

Lulesamiska

a á b d e f g h i j k l m n ŋ o p r s t u v å ä

Pitesamiska

a á b d đ e f g h i j k l m n ŋ o p r s t t̥ u å ä

Umesamiska

a á b d đ e f g h i j k l m n ŋ o p r s t u ü v y å ä ö

Sydsamiska

a b d e f g h i j k l m n o p r s t u v y å ä/æ ö/ø

Kildinsamiska

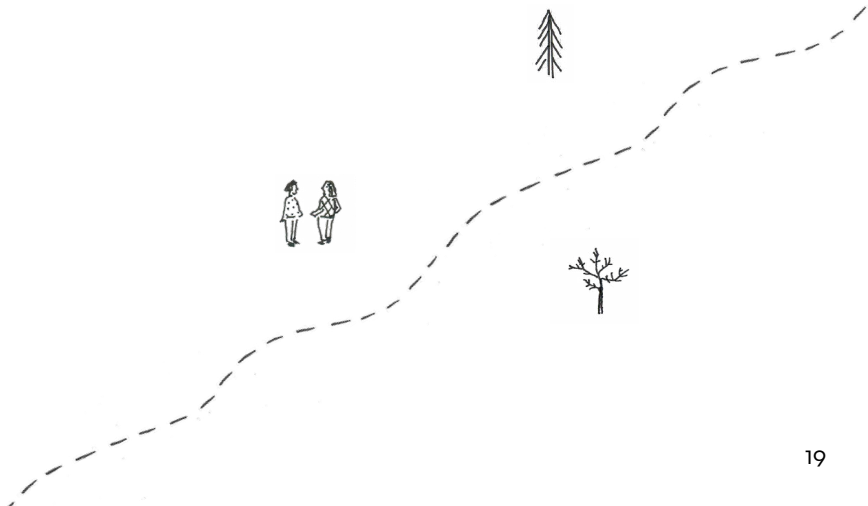
a ā ä б в г д е ё ē ё ж з њ ' и й ј к л м м̄ н њ ŋ o õ п р р̄ с у ŷ ф х ц ч
ш щ њ њ̄ б̄ э̄ э̄̄ ю̄ я̄

● = Bokstäver som inte finns i det svenska alfabetet.

Skillnaden mellan till exempel sydsamiska och nordsamiska brukar liknas vid skillnaden mellan svenska och färöiska.

Samiska skriftspråk - ortografier

Det finns fem godkända samiska ortografier i Sverige. En ortografi är reglerna för hur ett skriftspråk ska stavas och för samiskans del är de moderna stavningsreglerna uppbyggda med konsekvent återgivning av de skilda språkljud orden består av. Reglerna för sydsamiska godkändes 1978, för nordsamiska 1979, för lulesamiska 1983 och för umesamiska 2016. Pitesamiska (tidigare kallad arjeplogsamiska) fick sin egen ortografi godkänd år 2019. Var uppmärksam på att äldre litteratur kan ha gamla ortografier som inte längre gäller.

Vilket samiskt språk?

En enkel guide för att känna igen vilket samiskt språk en text är skriven på.

De särskiljande bokstäverna mellan pite- och lulesamiska är inte så vanliga i skrift, vi får därför titta efter andra kännetecken för att skilja dem åt. Dubbelkonsonant före eller efter annan konsonant: pite: jávvre - lule: jávrre.

Kyrilliska bokstäver?

ja

Kildinsamiska

Тарьенч Кукесьсухх ли
вигкьямусс, йиһуькьямусс,
тишшьямусс я вӕпткамусс
нийта ёммыне альн. Сӧнн
вӧфсье ӧххтэ ялл пэртэсьт
«Чуэнь», йжесь ябпша я
облизьянкья господин Нильсон
тӱллей эфтэсьт пэртсэсь.

Tersamiska

Du kommer troligast inte att
stöta på tersamiska, det finns
idag mycket få skriftter.

Skoltsamiska

Põõrt vääžnmõs pääi'k liä määng-
tuäimm- da kääžkâ'stempäi'k
pirr juäkkõöttäm õhttsažpäi'k:
čuäjtõõlläm- da määngtuäimm-
päi'k, ke'rijpõrtt di restrantt.

Enaresamiska

Seenaat-kidânjâsâi tooimâ
miäldäsávt táálun láá asáttum
čovgâ pirâs- já ahemittomereh já
tot vuávájuvvoo tetis ohtsâšpargoin
kevteiguin Táálu kuávdášlâš saje
šaddeh lede maangâtoomâ - já
palvålemuási pirâstíttee saje
ulmuid: lávtástállâm - já
maangâtoomâsaje, kirjeráju
já raavâdviäsu.

Nordsamiska

Sáivoriika lea sámi bassibáiki gos
orru vuoingnat ja ipmilat. Sáivvu sánis
leat olu mearkkašumit ja báikkít
sáhtte leahkit sihke bassi jávrrit ja
duoddarat. Sáivoriika sulastahtti min
máilmmi vaikko sáivoálbmot elle
eatnama vuolde. Muhtumin lei
sáivoriika ráigi jávrrit botnis ja lei
dego bajášvuloš jávri.

Umesamiska

Sájjvuolándda leä äjles sämijsa dan
dehte dessne urrh ájmuoh jah
Jübmielh. Báhkua Sájjvva leä merk-
keme uvmassieb jah sijjeh mähtten
urruot gájka äjles jávrijste värijde.
Sájjvuoviärälde lij mijjan viärälde
vuagage, valla Sájjvuoálmimage
viäsuoj iädnamen vuolnne. Müvdijne
gávnnijeäh Sájjvuolándub mubbie
bielien jávrrie vuaruone jah lij
bijjásvulas jávrrie.

Sydsamiska

Saemide Saajve-eatneme aejlies juktie
desnie voejenh jñh jupmelh árröeh.
Baakoem saajve ovnessielaakan buer-
keste jñh sijjeh meehti aejlies jaeveh
jñh vaerieh árrödh. Saajve-eatneme
mahte goh mijjen eatneme, men
dah Saajvh lin biejiennöölesalmetjh.
Muvhten aejkien Saajve-eatneme
lijkiebetniejaevresne meehti árrödh.

Pitesamiska

Sájjvoiednam lä äjles sämijsa danen
gu danne urru vuoingnasa ja jubmela.
Báhkua sájjva lä merrkim umassev ja
saje mähttin árröt gájka äjles jávrijst
värijde. Sájjvovierlál lij mija vieräldij
sjimuk, vala sájjvoalmatja vessun ied-
nama vuolen. Mudijn lij sájjvoiednam
rájge mubbe bielen jávre bádnen ja lij
bajásvulus jávvre.

Lulesamiska

Sámijsa la Sájjvoväräl äjlis gä danna
árru vuoj..anisá ja jubmela. Sájjvvo
bágon li moadda sisanádusá ja bájke
mähttin árröt äjlis jávre ja váre.
Sájjvoväräl lij mujttát mijá väráaldav,
valla sájjvvoálmuk árrun ednama
vuolen. Muhtijn lij Sájjvoväräl
nuppe bielen rudne jávre bádnen
ja lij gámo jávrre.

Samisk litteratur och berättartradition

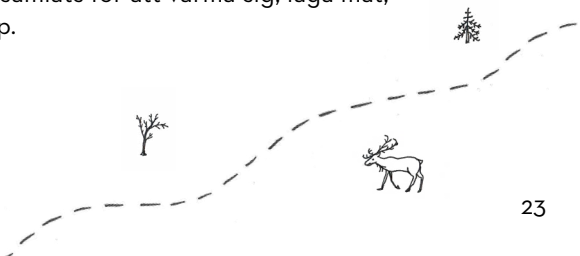
Detta kapitel tittar på den rika mångfalden av berättartraditioner inom det samiska samhället, från det muntliga berättandet, jojken, hantverket - duodjin och den långa historien av samisk skriftlig litteratur. Minnen, kunskap och identitet vävs samman och skapar en levande och mångfacetterad berättelse om det samiska folkets historia, nutid och framtid.

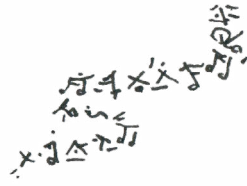
Vad är samisk litteratur? - Genrer, berättelser och konstformer

Samisk litteratur kan vara skriftlig eller muntlig och uttrycks både med och utan ord. Den omfattar äldre muntliga berättelser såväl som modern skönlitteratur, inklusive poesi, dramatik och icke-fiktiva texter, samt jojk och duodji. Den samiska litteraturen bryter ofta med den västerländska normen för genrer. Poesi, prosa, visuell konst och musik smälter samman och suddar ut gränserna mellan olika konstnärliga uttryckssätt. Det mångdimensionella samiska berättandet följer inte artificiella gränser mellan olika konstformer och existerar både på samiska språk och på majoritetsspråk.

Muntlig berättartradition

Samisk berättartradition är rik och mångfacetterad, med historieberättande som en central del av samisk kultur. Muntliga berättelser, sagor och legender har överförts från generation till generation och speglar samiskt liv, natur och andlighet. Berättelserna är bärare av kunskap, moral och traditioner, och fortsätter att vara en viktig del av samisk identitet och gemenskap. En central plats för berättande har varit kring elden där människor samlats för att värma sig, laga mat, dricka kaffe och dela gemenskap.

Att jojka

Jojk anses vara den äldsta musikformen i Europa. Den betraktades som trolldomskonst av kyrkan ända fram till modern tid. Jojkens sociala funktion har varit att bevara minnen och traditioner, där varje person hade sina egna jojkar som utvecklades med personligheten. Jojken används för att uttrycka allt från kärlek till frustration och för att skapa en känslomässig förbindelse mellan människa, djur och natur. Det finns olika dialekter av jojken beroende på samiskt område, och dess filosofi är djupt rotad i den samiska världsåskådningen. Idag är det vanligt att jojk hörs från en scen i en modern musikalisk kontext, men jojken är inte bara en musikform utan en viktig del av den samiska berättartraditionen.

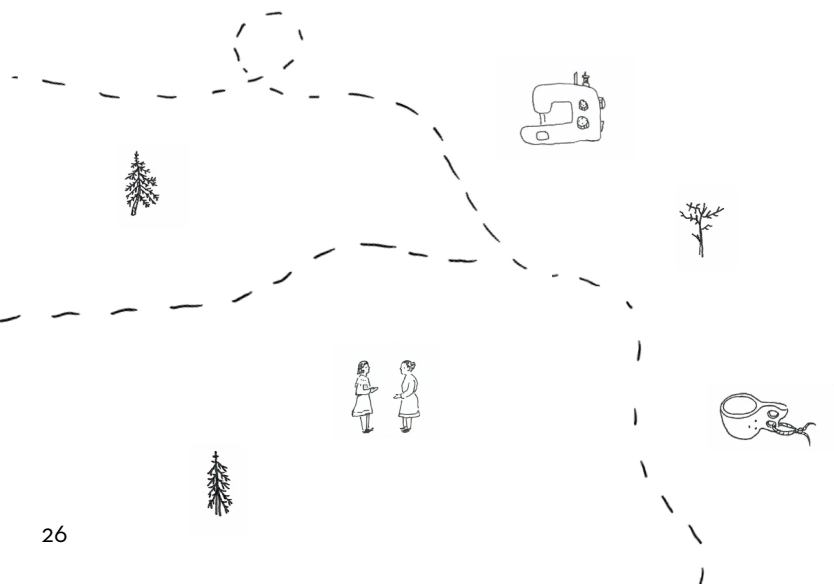
**JOJKNING ÄR EN KONST
ATT MINNAS. SOMLIGA
MINNAS I HAT OCH
MINNAS I KÄRLEK, OCH
ANDRA MINNAS I SORG.**

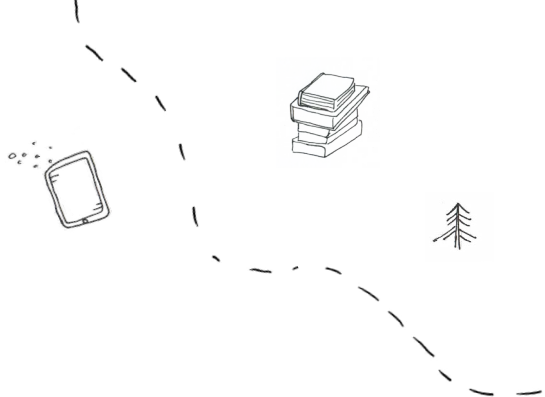
Dessa sånger begagnas också om vissa trakter och
om djur, om vargen och renen och vildrenen.”

- Johan Turi, 1917

Duodji

Duodji, den samiska slöjden, är mer än bara ett sätt att tillverka bruksföremål och konsthantverk. Det är en levande berättelse om samernas liv och kultur, där generationer har uttryckt sitt förhållande till naturen och sin identitet. Föremålen bär på traditioner, kunskap och värderingar som förts vidare genom tiderna och speglar både det samiska samhällets förändringar och beständighet. Duodjin har förändrats över tid men har alltid en kärna av djup respekt för naturen och koppling till det samiska arvet. Genom duodjin överförs kunskap från en generation till en annan, vilket stärker samernas kulturella identitet. Det är en levande berättelse som växer och förändras med tiden samtidigt som den hedrar det förflutna.

De skrivna orden

Samisk skriftlig litteraturhistoria sträcker sig över flera århundraden och omfattar olika perioder och uttryck. Från 1600- och 1700-talets början, då akademiker och präster använde det latinska alfabetet för att skriva ned religiösa texter på samiska, till 1800-talets nationalromantiska tid då intresset för samisk folklöre och traditioner växte sig starkare. Under den perioden nedtecknades många jojkar och berättelser, men främst genom en yttre betraktares blick.

Under tidigt 1900-tal skiftade samisk litteratur till en mer modern och självständig form. Samiska författare tog själva kontroll över litteraturen, och skrivandet användes i kampen för samisk organisering och självdefinition. Både politiska pamfletter och skönlitterära verk berättar historier om assimilering, övergrepp och språkförlust.

Dagens samiska litteratur blomstrar på många språk och i skiftande uttryck. Många författare är samtidigt berättare, musiker, poeter, slöjdare och jojkare. Sápmis litteratur bygger på tidigare generationers berättelser och kunskap, bearbetar nutida ämnen och utvecklas in i framtiden.

Medier

Detta kapitel handlar om samiska medier på ett svenskt folkbibliotek. Du får veta mer om varför det är viktigt att ha ett brett urval av samisk litteratur för att främja mångfald och stödja samisk identitet. Du får också veta mer om hur man planerar och gallrar samisk litteratur, och får tips för inköp och omvärldsbevakning.

Vad ska vi ha?

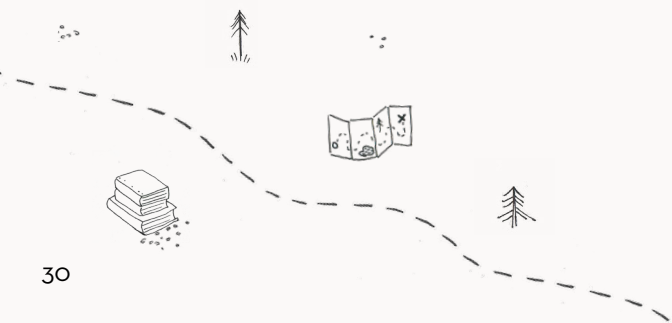
Bibliotek ska erbjuda samisk litteratur även om det inte finns en påstådd efterfrågan. Kom ihåg att inte alla samer talar och/eller läser samiska; samisk litteratur innebär inte bara litteratur på samiska språk. Verksamheten behöver aktivt marknadsföra samisk litteratur för att skapa efterfrågan och stödja samisk identitet. Det kan vara bra att utvärdera vad den samiska samlingen består av och vad den visar och representerar. Bibliotek som ligger i Sápmi har ofta en speciell avdelning för all samisk litteratur, medan andra bibliotek integrerar böcker om samiska ämnen i de övriga samlingarna. Oavsett var ditt bibliotek ligger och hur samlingarna organiseras så behöver bibliotek sträva efter ett brett urval av samisk litteratur. Försök att hitta litteratur med olika teman, genrer och perspektiv som ger en större bild av det samiska samhället. Håll samlingen aktuell och synliggör nya tillskott för att hålla den levande.

Ska vi gallra? Hur?

När det gäller medieplanering och gallring av samisk litteratur är det viktigt att överväga om gallring överhuvudtaget bör ske och vilka kriterier som ska användas. Självklart kan det finnas böcker som bör gallras, men det är inte möjligt att sätta fasta kriterier utan allt måste värderas för sig. Det går med andra ord inte att använda samma principer för gallring som för svensk litteratur.

**FÖRSÖK ATT HITTA
LITTERATUR MED OLIKA
TEMAN, GENRER OCH
PERSPEKTIV SOM GER
EN STÖRRE BILD AV DET
SAMISKA SAMHÄLLET.**

Efterfrågan: När det kommer till samisk litteratur är det inte relevant att bedöma efterfrågan eftersom den bör finnas tillgänglig hursomhelst. (se Relationsskapande, Samers relation till bibliotek)

Ålder: Hur gammal är boken och innehållet? Det är sällan relevant att bara titta på bokens ålder eftersom det kan finnas mycket gammal och viktig litteratur. Om du inte har kompetens att avgöra detta så be om råd.

Gammal ortografi: En faktor kan vara om den är skriven med en äldre ortografi*. Innehållet kan fortfarande vara relevant, men det kan vara bra att märka upp det på något sätt. Om det är läromedel i samiska språk kan gallring övervägas.

Bokens skick: Om böckerna är slitna eller fläckiga och inte går att rätta, kan du försöka hitta ett nytt exemplar genom antikvariat eller andra källor.

Donera: Om något trots allt ska gallras, kontakta alltid andra institutioner för att höra om de är intresserade av att ta emot böckerna.

**För varje språk som har en skrift finns regler för hur talspråket ska överföras till skriften, och därför har varje skriftspråk sin egen ortografi.*

Kolonial litteratur – “Bruna böcker”

Vad menas med kolonial litteratur? Äldre litteratur som beskriver samiskt liv ur ett utifrånperspektiv kan ofta innehålla rasistiskt språkbruk och många gånger också vilseledande information. Den kan präglas av fördomar, förvanskningar och stereotyper. Bör sådan litteratur rensas bort?

Den här frågan är svår och det finns inget definitivt svar. Ett råd är att se till samlingens helhet. Ibland kan den här typen av litteratur innehålla viktiga historiska uppgifter, och det finns en risk att osynliggöra historiskt förtryck genom att rensa bort den. Om den övervägande delen av bibliotekets samiska litteratur är gammal och med ett utifrånperspektiv är lösningen kanske snarare att komplettera med nyare och mer representativ litteratur.

Något man kan överväga är att presentera den här litteraturen med tydliga förklaringar för att undvika missförstånd eller felaktiga uppfattningar om samisk kultur. Det kan till exempel vara i form av en skyltning där böckerna kommer i ett sammanhang och ytterligare information finns att läsa. En annan lösning kan vara att fortsatt ha dessa böcker tillgängliga, men kanske placera en del av dem i magasinet.

Medieförsörjning och inköp

Folkbiblioteken har ett ansvar att tillhandahålla samiska medier oavsett efterfrågan. För att säkerställa detta kan medieplanerna vara ett viktigt verktyg. Genom att synliggöra och tydligt dokumentera bibliotekets avsikter och rutiner för inköp av samiska medier i medieplanen, kan man både förtydliga bibliotekets strategi och minska risken för att sådana inköp blir personberoende.

Att införskaffa samisk litteratur kan ibland kännas krångligt. Många gånger behöver man beställa från Norge, med långa frakttider och tullkostnader. Om du inte hittar det du söker hos den upphandlade leverantören, be dem att ta in. Ibland kan det också vara enklare att se om det finns att köpa från samiska föreningar, kulturcenter eller museer.

Påminn låntagarna om möjligheten till fjärrlån om det som efterfrågas inte finns i bibliotekets samling. På så sätt kan en bred tillgång till samisk litteratur säkerställas för alla som är intresserade.

Omvärldsbevakning

Försök att skapa en rutin för omvärldsbevakning. Det kanske kan kännas krångligt, men du kommer snabbt in i det.

TIPS FÖR OMVÄRLDSBEVAKNING

- **Skapa en övervakningsplan:** Utforma en plan för hur ofta och på vilket sätt du kommer att söka efter ny samisk litteratur. Det kan vara vecko-, månads- eller årsplaner beroende på bibliotekets resurser och behov.
- **Använd olika källor:** Följ samiska förlag, författares webbplatser, litteraturtidskrifter och nyhetsbrev för att hålla dig uppdaterad om nya utgivningar och evenemang inom den samiska litteraturvärlden.
- **Nätverka med samiska författare och organisationer:** Bygg relationer med samiska författare, förlag och kulturorganisationer för att få insikt i kommande projekt och händelser inom samisk litteratur.
- **Använd digitala verktyg:** Använd sökmotorer och biblioteksdata-baser för att hitta både tryckt och digital samisk litteratur. Många samiska verk kan också finnas tillgängliga online.

Relationsskapande

I det här kapitlet får du läsa om hur bibliotek kan stärka sin relation till samiska användare. Du får veta mer om vikten av att erbjuda samiskspråkiga resurser och samarbeta med samiska organisationer, samt betydelsen av att förstå den lokala samiska närvaron. Genom att inkludera samiska röster genom samråd och anordna programverksamhet som lyfter fram samisk kultur och historia, kan biblioteken bli platser för ömsesidig respekt, förståelse och kulturellt utbyte.

Samers relation till bibliotek

Samers relation till svenska folkbibliotek kan ibland präglas av misstro och dålig tillit. Historisk marginalisering, språkbarriärer och brist på representation i biblioteksmaterial är några faktorer som kan bidra. För att övervinna denna misstänksamhet är det viktigt att bibliotek aktivt strävar efter att erbjuda samiskspråkiga resurser, samarbeta med samiska organisationer och lyssna på samiska användares behov och önskemål. Genom att bygga relationer baserade på ömsesidig respekt och förståelse kan förtroendet stärkas och relationen förbättras.

Det är möjligt att det ibland finns uppfattningar om att "det inte finns några samiska användare här", men samer kan finnas överallt, även i kommuner där de inte är uppenbara. Många samiska användare kanske inte ger sig till känna på grund av bristande trygghet eller tillit. För att skapa efterfrågan på samisk biblioteksverksamhet är det avgörande att bygga ett förtroende. Biblioteken måste visa intresse, engagemang och en vilja att lära sig för att kunna erbjuda relevant stöd och hjälp, oavsett om samiska användare är synliga eller ej.

Detta är en långsiktig process där resultatet inte alltid syns omedelbart. Bli inte nedslagen om det inte genast får respons eller många besökare på evenemang – varje liten förbättring kan vara av stor betydelse för den enskilda samiska användaren!

Känn din plats

Hur ser lokalsamhället ut där ditt bibliotek befinner sig? Bibliotek som ligger i Sápmi behöver ha stark medvetenhet om både den historiska och nutida samiska närvaron i närområdet. Det är viktigt att känna till vilket som är det traditionella språket för platsen, vilka samebyar som finns och se till att ha kontakt med sameföreningar och minoritetssamordnare. Även bibliotek som inte ligger i Sápmi behöver förhålla sig till den samiska historien och framförallt skapa relationer med samiska invånare och potentiella biblioteksanvändare.

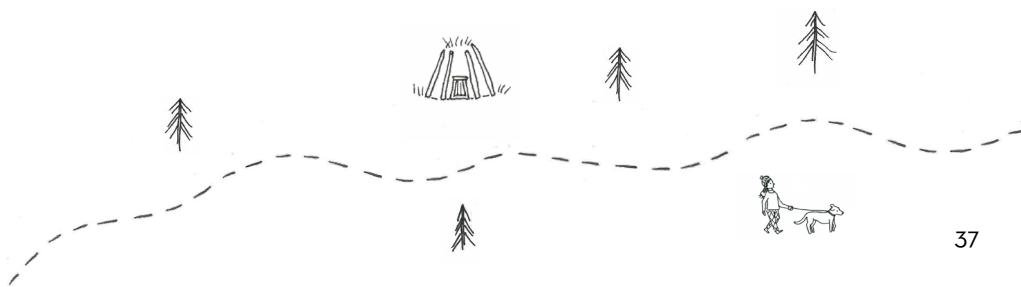
Samråd, eldsjälar, arvodering

För att arbeta samskapande och ta reda på vad användarna behöver, krävs att man på olika sätt samråder. Att hålla strukturerade samråd är en metod, men det kan vara utmanande att få deltagare och väcka ett engagemang. En reell risk är att några få eldsjälar med starka röster blir dominerande, och de som inte besöker biblioteket eller inte känner sig trygga i sin identitet inte får tillfälle att ge sina perspektiv. Då är det viktigt att hitta fler sätt att samtala. Några sätt att göra detta är genom kartläggning och strukturerat uppsökande av samiska arenor, att lyssna in i den dagliga verksamheten eller hålla kampanjer för att nå fler än eldsjälarna. En stark rekommendation är att titta på metodmaterialet *Ringar på vattnet – Metodstöd för samråd med barn och unga tillhörande de nationella minoritetsgrupperna*, där finns mycket att hämta.

Relationsskapande genom programverksamhet

Att folkbibliotek anordnar samisk programverksamhet är en mycket viktig del av arbetet med att främja kulturell mångfald och inkludering. Försök att involvera samiska användare i planeringen och genomförandet av programmen. På så sätt kan biblioteken skapa en dialog och ett samarbete som stärker förtroendet. Samarbetet kan hjälpa till att identifiera och möta samiska användares behov och önskemål, vilket ytterligare bygger förtroende och visar bibliotekens engagemang. Samisk kultur och historia är en viktig del av det svenska kulturarvet, och genom att erbjuda programverksamhet relaterad till samisk kultur kan biblioteken bidra till att öka medvetenheten och förståelsen för det samiska samhället. För samiska personer kan det bidra till att stärka deras kulturella identitet och känsla av tillhörighet, samtidigt som de får en plats där deras kultur värderas och synliggörs. För icke-samiska personer kan det öka kunskapen och förståelsen för samisk kultur och historia, vilket kan leda till ökad respekt och samförstånd mellan olika samhällsgrupper. Därigenom kan biblioteken spela en viktig roll som en plats för kulturellt utbyte och gemenskap.

Vad kan vi göra?

Konkreta tips till verksamheten

I det här kapitlet får du konkreta tips på hur biblioteket kan stärka den samiska verksamheten. Vikten av att ledningen stödjer personalens vidareutbildning betonas. Du får veta mer om läsfrämjande insatser, synliggörande av samisk kultur genom språk och symboler, samt utställningar och temadagar. Genom samarbeten med lokala samiska organisationer och folkbildande aktiviteter kan bibliotek aktivt bidra till att bevara och främja samiska språk och samisk kultur.

Intern fortbildning

För att kunna ge en bra biblioteksverksamhet till den samiska målgruppen behöver det finnas en grundläggande förståelse för den samiska situationen. Det är också rimligt att förvänta sig att bibliotekspersonal har en allmänbildning kring hela den svenska historien inklusive de nationella minoriteterna. Det finns många bra böcker och resurser, och det är viktigt att detta inte ligger på den enskilda medarbetaren utan att ledningen ser till att personal får tid och möjlighet till fortbildning. Passa på att lyssna på föredrag och ta del av utställningar när ni arrangerar sådant!

Språk- och läsfrämjande

De flesta samer idag talar eller läser inte sitt eget språk flytande. I många fall har språket gått förlorat eller gömts undan. Bland talarna finns också många olika språknivåer och färdigheter. Vissa personer kan vara mer bekväma med att läsa på samiska än andra, och det finns en variation i läsförståelse och skrivefärdigheter bland samiskspråkiga. Till exempel kan vissa personer vara vana vid att tala samiska men har begränsad läs- och skrivefärdighet i språket, medan andra kanske skriver och läser men har en språkspärr när de ska tala.

För personer med språkspärr är det viktigt att sänka trösklarna för språkinläring. Engagemang i kulturella aktiviteter kan underlätta språkets användning och stärka kopplingen till kulturen, vilket gör det lättare att övervinna språkspärrar.

TIPS!

Tips för språk- och läsfrämjande:

- Anpassa litteraturen efter olika läsnivåer och åldersgrupper för att erbjuda något för alla.
- Erbjud olika typer av läs- och lyssningsmaterial, såsom skönlitteratur, faktaböcker, och tidskrifter på samiska men även majoritetsspråken.
- Informera om hur besökare kan få tag på litteratur som inte finns hos biblioteket: inköpsförslag, fjärrlån och digitala resurser som Bläddra och Polarbibblo.
- Organisera läsgrupper för högläsning eller bokcirklar där samiska böcker diskuteras och läses gemensamt.

Synliggörande

Att integrera samisk skyltning och öka synligheten av samisk kultur i biblioteket bidrar till att stärka den samiska identiteten. För att dessa insatser ska uppfattas positivt och verka inkluderande är det viktigt att markörerna ger en representativ bild av samisk kultur och inte bara förlitar sig på stereotyper.

Språk och symboler

Använd samiska språk och symboler för att skapa en inkluderande miljö på biblioteket, till exempel skyltar och information på samiska. Kom ihåg att det finns flera samiska språk. Om det inte är möjligt att använda alla språk, måste ett beslut fattas om vilka språk som ska väljas och motivera varför dessa specifika språk har valts.

För större översättningsprojekt är det nödvändigt att kontakta översättare, men för enskilda ord och formuleringar kan det finnas färdiga översättningar från Samiskt språkcenter. Flera bibliotek har också gjort egna översättningar med hjälp av auktoriserade översättare eller hjälpsamma privatpersoner.

Undvik att ensidigt bara använda stereotypa symboler som till exempel fjäll, renar och traditionella dräkter. Sträva efter att visa en bred och mångfacetterad bild av samisk kultur och dess olika uttryck. Inkludera både moderna och traditionella uttryck, representation från olika samiska områden, och lyft särskilt fram mönster och språk från det specifika samiska området där biblioteket är beläget.

Utställningar

Arrangera utställningar om samisk kultur, historia och litteratur för att synliggöra samiska erfarenheter och stärka den samiska identiteten. Bibliotekspersonal får ökad kunskap och verktyg för att hantera mångkulturellt material, medan besökare får en djupare förståelse och respekt för samisk kultur. Många museer, till exempel Åjtte - svenskt fjäll- och same-museum, producerar vandringsutställningar som institutioner kan hyra.

Programverksamhet

Samarbeta med lokala samiska organisationer och föreningar för att arrangera evenemang och aktiviteter som främjar samiskt kulturarv och språk. Bjud in till författarsamtal, berättarkvällar, språkarrangemang, bokcirklar, sagoläsning och andra kulturella aktiviteter.

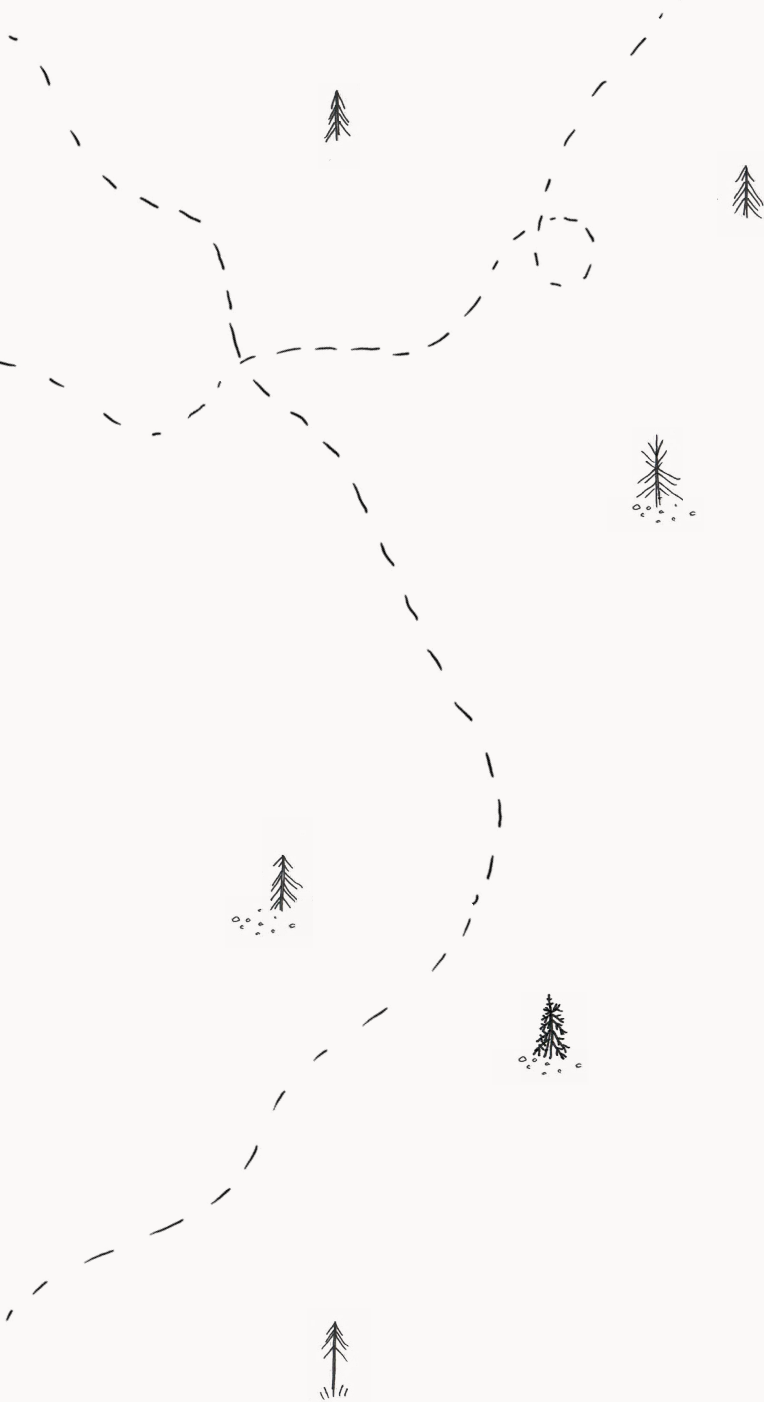
Uppmärksamma speciella dagar

Dedikera specifika dagar eller evenemang för att uppmärksamma samiska teman och traditioner, såsom samiska nationaldagen 6 februari, Elsa Laulas minnesdag och Samiska språkveckan vecka 43. Kom ihåg att det inte räcker att skylta en dag om året, utan att samisk kultur och språk måste få synas och vara en del av den vardagliga verksamheten.

Folkbildande uppdrag

Biblioteket har en viktig folkbildande funktion och genom att lyfta samiska frågor kan det bidra till ökat intresse och lärande hos majoritetsbefolkningen. Genom att aktivt arbeta med frågorna kan biblioteket bidra till att skapa förståelse, motverka rasism och uppmärksamma en del av Sveriges koloniala historia.

Avslutning

Vi hoppas att denna guide, "Nya stigar," har gett dig värdefulla insikter och verktyg för att utveckla och fördjupa den samiska biblioteksverksamheten. Det är genom ett gemensamt engagemang och långsiktigt arbete som vi tillsammans kan göra skillnad och skapa bibliotek som verkligen speglar och stödjer den samiska kulturen och identiteten.

För att fortsätta din vandring, besök vår hemsida där vi har samlat användbara resurser och material för att hjälpa dig på din väg. Har du frågor eller behöver personlig vägledning, tveka inte att höra av dig direkt till oss. Vi ser fram emot att hjälpa dig på din resa mot att främja och stärka samisk biblioteksverksamhet.

Tillsammans kan vi fortsätta bana väg för en mer inkluderande och representativ bibliotekstjänst för alla. Tack för ditt engagemang och ditt viktiga arbete!

Vänliga hälsningar,

Hanna Karolina Schimmer

Bibliotekskonsulent, Samernas bibliotek och resursbibliotek för samiska

SAMERNAS BIBLIOTEK

VI KALLAR DEN HÄR BOKEN "Nya stigar". Vi vill med den försöka visa på de nya färdvägar som biblioteken behöver upptäcka för att kunna gå framåt i sitt arbete med den samiska biblioteksverksamhet, som ingår i den prioriterade målgruppen nationella minoriteter.

Och minsta lilla förbättring, hur liten den än må vara, spelar roll. Varje steg för att främja samiska språk, kultur och identitet på bibliotek kan göra en betydande skillnad för de människor det berör.

SAMERNAS BIBLIOTEK

bibliotek.sametinget.se

